

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
БУКОВИНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-педагогічної роботи
доцент _____ І.В. Геруш
“ ____ ” _____ 20__ р.

**ДОВІДНИК ДЛЯ СТУДЕНТА
(СИЛАБУС)
з вивчення навчальної дисципліни**

«СУДОВА МЕДИЦИНА. МЕДИЧНЕ ПРАВО УКРАЇНИ»

Галузь знань 22 Охорона здоров'я
(код і назва галузі знань)

Спеціальність 225 Медична психологія
(код і назва спеціальності)

Освітній ступінь магістр
(магістр, бакалавр, молодший бакалавр)

Курс навчання 4

Форма навчання денна
(денна, заочна, дистанційна)

Кафедра судової медицини та медичного правознавства
(назва кафедри)

Схвалено на методичній нараді кафедри судової медицини та медичного правознавства „__” _____ 20__ року (протокол №__).

Завідувач кафедри _____ проф. Бачинський В.Т.

Схвалено предметною методичною комісією медико-біологічних дисциплін морфологічного профілю „__” _____ 20__ року (протокол №__).

Голова предметної методичної комісії _____ проф. Кривецький В.В.

1. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ, ЯКІ ВИКЛАДАЮТЬ НАВЧАЛЬНУ ДИСЦИПЛІНУ

Кафедра	судової медицини та медичного правознавства
Прізвище, ім'я, по батькові науково-педагогічних працівників, посада, науковий ступінь, вчене звання, e-mail	Бачинський Віктор Теодосович – завідувач кафедри, доктор медичних наук, професор, sudmed@bsmu.edu.ua ; Ванчуляк Олег Ярославович – професор кафедри, доктор медичних наук, професор, vanchuliak.oleh@bsmu.edu.ua Савка Іван Григорович – професор кафедри, доктор медичних наук, професор, savka.ivan@bsmu.edu.ua Заволович Аліна Йосипівна – доцент кафедри, кандидат медичних наук, доцент, zavolovych.alina@bsmu.edu.ua Гараздюк Марта Славівна – доцент кафедри, кандидат медичних наук, доцент, garazdiuk.marta@bsmu.edu.ua Павлюкович Олександр Васильович – доцент кафедри, кандидат медичних наук, доцент, pavliukovych.oleksandr@bsmu.edu.ua
Веб-сторінка кафедри на офіційному веб-сайті університету	https://www.bsmu.edu.ua/sudovoyi-meditsini-ta-medichnogo-pravoznavstva/
Веб-сайт кафедри	http://sudmed.bsmu.edu.ua/
E-mail	sudmed@bsmu.edu.ua
Адреса	м. Чернівці, вул. Кишинівська, 2
Контактний телефон	+38 (0372) 52-74-05

2. ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО НАВЧАЛЬНУ ДИСЦИПЛІНУ

Статус дисципліни	нормативна
Кількість кредитів	3
Загальна кількість годин	90
Лекції	10
Практичні заняття	40
Самостійна робота	40
Вид заключного контролю	підсумковий модульний контроль

3. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ (АНОТАЦІЯ)

Судова медицина – самостійна медична дисципліна, яка вивчає і вирішує медичні та біологічні проблеми, що виникають у слідчій і судовій практиці.

4. ПОЛІТИКА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

4.1. Перелік нормативних документів:

- Положення про організацію освітнього процесу (<https://www.bsmu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/03/polozhennya-pro-organizacziyu-osvitnogo-proczesu-u-vidnu-bukovinskij-derzhavnij-medichnij-universitet.pdf>);
- Інструкція щодо оцінювання навчальної діяльності студентів БДМУ в умовах впровадження Європейської кредитно-трансферної системи організації навчального процесу (<https://www.bsmu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/03/bdmu-instrukcziya-shhodo-ocziyuvannya-%D1%94kts-2014-3.pdf>);
- Положення про порядок відпрацювання пропущених та незарахованих занять (<https://www.bsmu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/12/reworks.pdf>);

- Положення про апеляцію результатів підсумкового контролю знань здобувачів вищої освіти (<https://www.bsmu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/07/polozhennya-pro-apelyacziyu-rezultativ-pidsumkovogo-kontrolyu-znan.pdf>);
- Кодекс академічної доброчесності (https://www.bsmu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/12/kodeks_academic_faith.pdf);
- Морально-етичний кодекс студентів (https://www.bsmu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/12/ethics_code.docx);
- Положення про запобігання та виявлення академічного плагіату (<https://www.bsmu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/12/antiplagiat-1.pdf>);
- Положення про порядок та умови обрання студентами вибіркового дисциплін (https://www.bsmu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/04/nakaz_polozhennyz_vybirkovi_dyscypliny_2020.pdf);
- Правила внутрішнього трудового розпорядку Вищого державного навчального закладу України «Буковинський державний медичний університет» (<https://www.bsmu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/03/17.1-bdmu-kolektivnij-dogovir-dodatok.doc>).

4.2. Політика щодо дотримання принципів академічної доброчесності здобувачів вищої освіти:

- самостійне виконання навчальних завдань поточного та підсумкового контролів без використання зовнішніх джерел інформації;
- списування під час контролю знань заборонені;
- самостійне виконання індивідуальних завдань та коректне оформлення посилань на джерела інформації у разі запозичення ідей, тверджень, ідомостей.

4.3. Політика щодо дотримання принципів та норм етики та деонтології здобувачами вищої освіти:

- дії у професійних і навчальних ситуаціях із позицій академічної доброчесності та професійної етики та деонтології;
- дотримання правил внутрішнього розпорядку університету, бути толерантними, доброзичливими та виваженими у спілкуванні зі студентами та викладачами, медичним персоналом закладів охорони здоров'я;
- усвідомлення значущості прикладів людської поведінки відповідно до норм академічної доброчесності та медичної етики.

4.4. Політика щодо відвідування занять здобувачами вищої освіти:

- присутність на всіх навчальних заняттях (лекціях, практичних (семінарських) заняттях, підсумковому модульному контролі) є обов'язковою з метою поточного та підсумкового оцінювання знань (окрім випадків з поважних причин).

4.5. Політика дедлайну та відпрацювання пропущених або незарахованих занять здобувачами вищої освіти:

- відпрацювання пропущених занять відбувається згідно з графіком відпрацювання пропущених або незарахованих занять та консультацій.

5. ПРЕРЕКВІЗИТИ І ПОСТРЕКВІЗИТИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ (МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ЗВ'ЯЗКИ)

Перелік навчальних дисциплін, на яких базується вивчення навчальної дисципліни	Перелік навчальних дисциплін, для яких закладається основа в результаті вивчення навчальної дисципліни
анатомія та фізіологія людини	хірургія
етика та деонтологія	травматологія та ортопедія
фармакологія	внутрішня медицина
патологічна анатомія	акушерство та гінекологія
патологічна фізіологія	організація охорони здоров'я
біологічна хімія	
медична фізика	
пропедевтика внутрішніх хвороб	

пропедевтика педіатрії	
акушерство та гінекологія	
офтальмологія	
радіологія	
гістологія	

6. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ:

6.1. Мета викладання навчальної дисципліни – забезпечення майбутнього лікаря такими спеціальними знаннями і навичками, які дозволять йому повноцінно виконувати свої професійні обов’язки, з позиції прав особи, суспільства, держави.

6.2. Завдання: надати знання про сучасні можливості судово-медичної експертизи та структуру судово-медичної служби, а також про функції бюро і його підрозділів; надати знання про організаційно-процесуальні засади проведення судово-медичної експертизи; навчити основним правилам оформлення судово-медичної документації; навчити студентів діагностувати факт настання біологічної смерті людини; навчити проводити опис тілесних ушкоджень; навчити визначати вид тілесного ушкодження та механізм його виникнення; навчити використовувати критерії для визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень; навчити проводити огляд трупа на місці події; навчити дотримуватися необхідних правил забору речових доказів біологічного походження.

7. КОМПЕТЕНТНОСТІ, ФОРМУВАННЮ ЯКИХ СПРИЯЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА:

Інтегральна компетентністю

Здатність розв’язувати складні задачі і проблеми медичної психології, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій і характеризується невизначеністю умов і вимог.

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК 1. Здатність застосовувати набуті знання у практичних ситуаціях.

ЗК 2. Знання та розуміння предметної галузі та розуміння професії.

ЗК 3. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел із застосуванням інформаційних та комунікаційних технологій.

ЗК 4. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК 5. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.

ЗК 6. Здатність приймати обґрунтовані та фахові рішення.

ЗК 7. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.

ЗК 8. Здатність до міжособистісної взаємодії.

ЗК 9. Здатність працювати в команді, мотивувати людей і рухатися до спільної мети.

ЗК 10. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК 11. Визначеність і наполегливість щодо поставлених завдань і взятих обов’язків.

ЗК 12. Здатність реалізувати свої права і обов’язки як члена суспільства; усвідомлення цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК 13. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Фахові компетентності спеціальності (ФК):

ФК 6. Здатність до планування, організації та здійснення психологічного дослідження, використання валідного і надійного психодіагностичного інструментарію, аналізування та систематизації одержаних результатів, формулювання аргументованих висновків та рекомендацій.

ФК 11. Здатність до діагностування невідкладних станів, визначення тактики і надання екстреної та невідкладної медичної допомоги.

ФК 13. Здатність до проведення експертної оцінки психологічного стану людини та експертизи працездатності (медико-соціальної, військово-лікарської, психолого-психіатричної, судової, медико-педагогічної).

РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ.

В результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач повинен:

7.1. Знати:

Ознаки факту настання смерті; встановлення давності настання смерті за трупними ознаками; способи виявлення речових доказів на місці події, їх опису та вилучення; принципи проведення огляду трупа на місці події та його описувати у “Протоколі огляду місця події”; правила користування динамометром; правильно провести оцінку ознак новонародженості, зрілості, доношеності, життєздатності, живонародженості; правила проведення плавальних проб та їх оцінку; правила використання формули Гаазе для встановлення терміну внутрішньоутробного життя за довжиною тіла немовляти, ядрами окостеніння і тривалість його позаутробного життя; правила діагностики пери-, анте- і післянатальних причин смерті новонароджених; методики забору матеріалу на додаткові методи досліджень; правила написання судово-медичного діагнозу, заповнення дослідницької частини “Висновку експерта” та “Впізнавальну карту”; правила проведення огляду потерпілої особи з приводу тілесних ушкоджень; принципи опису тілесних ушкоджень; правила визначення ступеня тяжкості тілесного ушкодження, механізм його виникнення та давність травми, як під час проведення прийому потерпілого, так і за медичною документацією; послідовність опису тілесних ушкоджень в ділянці зовнішніх статевих органів; правила вилучення необхідних матеріалів для проведення лабораторних досліджень; провести аналіз отриманих анамнестичних, оглядово-досліджувальних та лабораторних даних; правильно формулювати об’єктивні, науково-обґрунтовані відповіді на питання, які були поставлені слідчими органами; як правильно описувати тілесні ушкодження шкіри, м’яких тканин та опорно-рухового апарату за визначеною схемою; розпізнавання різні тілесні ушкодження, спричинені тупими предметами; визначення виду тілесного ушкодження та основні його морфологічних ознак; правила вилучення необхідних матеріалів для проведення лабораторних досліджень; формулювання об’єктивних, обґрунтованих висновків після проведених дослідження; відображати отримані дані у судово-медичних документах; відображати при описі тілесних ушкоджень особливості, характерні для дії гострих засобів; розпізнавати різні тілесні ушкодження, спричинені гострими засобами; критерії зажиттєвості спричинення тілесних ушкоджень; критерії ушкодження, спричиненого власною рукою; опис тілесного ушкодження, спричиненого у певні фази при різних видах транспортної травми; визначати основні види ушкоджень та давати їм характеристику; використання методики огляду, виявлення та опису основних ознак вхідного вогнепального отвору на шкірі та одязі; формулювати судово-медичний діагноз та обґрунтовані висновки у випадках автомобільної, мотоциклетної чи залізничної травми, при вогнепальних ушкодженнях, від дії на організм крайніх температур та ураження технічною і атмосферною електрикою, при різних видах механічних асфіксій; як виявляти загальноасфіктичні ознаки при дослідженні трупа; виявляти видові ознаки при різних механічних асфіксіях; яким чином встановлювати зажиттєвість ушкоджень при механічних асфіксіях; як правильно описати позу та положення трупа на місці події при підозрі на смерть від дії крайніх температур та дії технічної й атмосферної електрики; описати опіки, визначити, чим вони були спричинені; визначити зажиттєвість, ступінь та площу ураження при опіках та відмороженнях; проводити діагностику ступенів відмороження за морфологічною характеристикою ушкоджених тканин; встановлювати ступінь тяжкості тілесних ушкоджень при опіках і відмороженнях, розмір втрати загальної або професійної працездатності; описати електромітки і малюнки блискавки на тілі; вміти проводити кольорові реакції на залізо, мідь, алюміній тощо; як визначити та описувати основні ознаки дії іонізуючого випромінювання, а також формулювати питання, які необхідно вирішити під час проведення експертизи дії іонізуючого випромінювання; визначити основні ознаки дії зміненого барометричного тиску; провести огляд місця пригоди при підозрі на отруєння; вилучити матеріал на додаткові дослідження при отруєнні невідомою отрутою; оцінити дані судово-медичного токсикологічного дослідження; визначити основні

ознаки отруєння тією чи іншою речовиною біологічного походження; сформулювати питання, які необхідно вирішити під час проведення експертизи отруєнь речовинами біологічного походження; визначати групи рідкої крові за системою АВО; під час огляду місця події виявити, та разом зі слідчим повноцінно описати, вилучити та вірно запакувати речові докази біологічного походження та об'єкти для медико-криміналістичних досліджень; сформулювати питання, які необхідно вирішити під час проведення експертизи речових доказів біологічного походження, медико-криміналістичних експертиз; оцінювати дані лабораторних досліджень речових доказів біологічного походження; виконувати дослідження об'єктів з використанням джерел ультрафіолетового, інфрачервоного та люмінесцентного випромінювання; виконувати контактну-дифузійне дослідження для виявлення металізації; визначати рівні надання медичної допомоги; дотримуватись принципів нерозголошення лікарської таємниці; аргументувати необхідність про згоду на медичне втручання; оцінювати поняття: «халатність», «лікарська помилка», «крайня необхідність», «нешасний випадок», «неналежне надання медичної допомоги»; правильно трактувати необхідні положення та статті законодавства у сфері охорони здоров'я.

7.2. Уміти:

ПРН 2. Формулювати мету, завдання дослідження, володіти навичками збору первинного матеріалу, дотримуватися процедури дослідження, критично оцінювати достовірність одержаних результатів психологічного дослідження, формулювати аргументовані висновки, представляти результати власних досліджень усно / письмово для поінформованої аудиторії.

ПРН 9. Вести медичну документацію згідно вимог чинного законодавства та стандартів.

ПРН 10. Відшуковувати необхідну інформацію у професійній та науковій літературі, базах даних та інших джерелах, аналізувати та оцінювати цю інформацію, застосовувати її для вдосконалення медичної практики.

ПРН 15. Приймати ефективні рішення, у тому числі, в умовах невизначеності

7.3. Демонструвати: встановлення факту і давності настання смерті; проведення огляду трупа на місці події; виконання розтину трупів новонароджених; встановлення новонародженості, зрілості, доношеності, життєздатності та живонародженості немовлят; оцінка плавальних проб; встановлення терміну внутрішньоутробного та позаутробного життя немовляти; виконання розтину трупа при різних видах смерті; виявлення та оцінка морфологічних змін внутрішніх органів різноманітних захворювань дорослих і дітей різного віку; складання судово-медичного діагнозу; складання “Акту судово-медичного дослідження трупа”; оформлення “Лікарського свідчення про смерть” при різних видах смерті; проведення огляду потерпілих осіб; описання тілесних ушкоджень; визначення ступеня тяжкості тілесного ушкодження та відсотків втрати загальної працездатності. встановлення механізму виникнення тілесних ушкоджень; вилучення матеріалу для проведення лабораторних досліджень; реєстрація отриманих даних в судово-медичних документах; оцінка отриманих даних лабораторних досліджень; формулювання висновків у випадку тілесних ушкоджень спричинених твердими тупими предметами, у випадках автомобільної, мотоциклетної, залізничної та інших видах транспортної травми, у випадку поранень з різних видів вогнепальної зброї, при різних видах механічних асфіксій, при дії на організм крайніх температур, у разі ураження технічною та атмосферною електрикою; проведення диференційної діагностики між тілесними ушкодженнями від гострих і тупих предметів за їх морфологічними особливостями; встановлення зажиттєвості спричинення тілесних ушкоджень; обґрунтування причини смерті від дії тупих і гострих засобів; проведення дослідження, виявлення та описування тілесних ушкоджень при різних видах транспортної травми та встановлення механізму виникнення; вилучення матеріалу для додаткових методів досліджень; проведення дослідження та описування вогнепальних ушкоджень; проведення диференційної діагностики між різними видами вогнепальних та інших механічних ушкоджень; встановлення виду механічної асфіксії за патоморфологічною картиною; встановлення зажиттєвості ушкоджень при механічних асфіксіях; формулювання причини смерті, судово-медичного діагнозу та висновків; описування морфологічних змін від дії

крайніх температур; встановлення зажиттєвості, ступеня тяжкості, площі і ступеня враження м'яких тканин при опіках та відмороженнях; встановлення термічного агенту за морфологічними змінами тканин організму; опис морфологічних змін від дії технічної та атмосферної електрики; встановлення провідника струму за результатами лабораторних досліджень; огляд місця події і трупа при підозрі на отруєння; виявлення, упакування та направлення на подальші дослідження речових доказів біологічного походження на місці події; дослідження антигенних властивостей крові; дослідження основних речових доказів біологічного походження (волосся, сперми, частинок органів і тканин людини тощо); оцінка результатів досліджень речових доказів біологічного походження, об'єктів медико-криміналістичного дослідження; упакування об'єктів та їх направлення на медико-криміналістичне дослідження; дослідження об'єктів з використанням основних методів медико-криміналістичного дослідження (джерел ультрафіолетового, інфрачервоного та люмінесцентного випромінювання, контактної-дифузійне дослідження); застосовувати правові акти в лікувальній діяльності медичного працівника.

8. ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 годин (3 кредити ЄКТС) – 1 модуль «Судова медицина. Медичне право України», який складається з 9 змістових модулів.

Змістовий модуль 1. Предмет і завдання судової медицини. Історія її розвитку, процесуальні та організаційні основи судово-медичної експертизи.

Конкретні цілі

- Аналізувати етапи розвитку вітчизняної судової медицини, внесок окремих вчених на кожному етапі.
- Пояснювати засади організації судово-медичної експертизи в державі.
- Знати функцію структурних підрозділів бюро судово-медичної експертизи
- Аналізувати нормативно-правове забезпечення медичної діяльності.
- Інтерпретувати законодавчі норми стосовно призначення та проведення судово-медичної експертизи.

Тема 1. Предмет і завдання судової медицини. Історія її розвитку. Судова медицина, визначення поняття, її зміст та завдання. Значення судової медицини в системі вищої медичної освіти. Судово-медична експертиза, її роль в роботі правоохоронних органів та охорони здоров'я. Становлення судової медицини та судово-медичної експертизи. Етапи розвитку судової медицини, особливості сучасного V етапу. Внесок визначних вітчизняних та українських судових медиків – С.А. Громова, П.А. Мінакова, М.С. Бокаріуса, М.В. Попова, М.І. Райського, М.І. Авдєєва, В.М. Смольянінова, Ю.С. Сапожникова, І.А. Концевич, А.Ф. Рубіжанського, А.М. Фадєєва, В.І. Кононенко, Б.М. Зоріна в розвиток теорії та практики судової медицини. Наукові досягнення кафедр /курсів/ судової медицини.

Тема 2. Організаційно-процесуальні засади проведення судово-медичної експертизи в Україні. Судово-медична експертиза, як один з різновидів судових експертиз та доказів у судовому процесі. Нормативно-правові акти, що регламентують проведення судово-медичних експертиз – Закон “Про судову експертизу”, “Основи законодавства України про охорону здоров'я”, кодекси, доповнення та зміни до закону “Про підприємництво”, наказ №6 “Про організацію судово-медичної експертизи в Україні”/1995/. Поняття про судово-медичну експертизу, обов'язкове її призначення. Види експертиз, одноосібне, комісійне та комплексне її проведення. Структура судово-медичної служби в Україні. Поняття про інстанційність державної судово-медичної служби. Бюро судово-медичної експертизи як організаційна ланка державної судово-медичної служби, його структура та функції підрозділів. Поняття про судового експерта, судово-медичного експерта, спеціаліста у галузі судово-медичної експертизи, їх обов'язки, права та відповідальність. Гарантії незалежності судового експерта. Роль судово-медичного експерта в досудовому слідстві, дізнанні та його участь у судовому засіданні. Об'єкти судово-медичної експертизи – трупи, потерпілі, звинувачувані та інші особи, речові докази, медична

документація. Регламентація проведення судово-медичних експертиз та судово-медичних досліджень, документація, її структура порядок складання.

Змістовий модуль 2. Судово-медична танатологія

Конкретні цілі

- Вміти констатувати факт настання біологічної смерті.
- Демонструвати вміння проводити огляд трупа на місці події, знаходити, описувати та вилучати речові докази біологічного походження.
- Проводити судово-медичний розтин трупа, формулювати причину ненасильницької смерті та виписувати “Лікарське свідоцтво про смерть”.
- Знати особливості судово-медичної експертизи трупа новонародженого та нагло померлої особи.

Тема 3. Судово-медична танатологія. Огляд трупа на місці події. Судово-медичний розтин трупа його демонстрація. Поняття про танатологію. Вчення про смерть у судовій медицині. Концепції смерті: смерть клітини, органу, організму. Судово-медична класифікація смерті. Смерть насильницька та ненасильницька. Роль та межі компетенції судово-медичного експерта при встановленні роду насильницької смерті. Вмирання та його етапи. Термінальний стан і його судово-медичне значення, мозкова смерть. Констатація факту смерті, її ознаки та їх визначення, уявна смерть. Діагностика клінічної і біологічної смерті, ймовірні та вірогідні /абсолютні/ ознаки смерті. Зміни, які настають в органах і тканинах після смерті. Переживання тканин та судово-медичне значення суправітальних реакцій. Ранні трупні ознаки: охолодження тіла, трупне висихання, трупні плями: стадії і термін їх розвитку, методи дослідження. Трупне залякання, механізм розвитку і засоби виявлення. Пізні трупні ознаки. Процес гниття трупа, його сутність; вплив різноманітних факторів на розвиток процесів гниття. Ентомофауна трупа. Особливості гниття окремих органів і тканин. Природна консервація трупів: муміфікація, жировіск, торф'яне дублення, промерзання. Засоби штучної консервації трупів. Пошкодження і знищення трупів комахами, тваринами. Судово-медичне встановлення давності настання смерті. Огляд трупа на місці його знайдення. Правова регламентація огляду місця події. Організація огляду, його учасники. Стадії огляду – статична та динамічна. Завдання та функції спеціаліста в галузі судово-медичної експертизи під час огляду трупа на місці його виявлення. Порядок та методика огляду трупа. Виявлення, опис, вилучення та упакування речових доказів біологічного походження для подальшого їх дослідження. Документація, яку складають під час огляду місця події. Судово-медична експертиза трупа (демонстрація). Категорії трупів, які підлягають судово-медичній експертизі /дослідженню/. Правила і техніка судово-медичного дослідження трупів. Правова регламентація судово-медичної експертизи трупів. Питання, які вирішують під час розтину трупів. Особливості судово-медичного розтину трупа. Особливості дослідження трупів невідомих осіб /антропометрія, словесний портрет, особливі ознаки, дактилоскопія, зубна формула тощо/, розчленованих, скелетованих трупів та кісткових залишків. Особливості розтину при підозрі на ураження радіоактивними речовинами, бойовими отруйними речовинами, при захворюванні на особливо небезпечні інфекції та ВІЛ. Особливості дослідження ексгумованих трупів. Питання, які вирішують під час дослідження трупів.

Тема 4. Судово-медична експертиза трупа у випадку наглої смерті. Самостійний розтин трупа. Поняття про наглу смерть та її фактори ризику. Основна мета та завдання, які вирішують під час судово-медичного дослідження трупів. Причини та генез наглої смерті у різних вікових групах. Особливості дослідження трупів нагло померлих осіб. Діагностика наглої смерті при захворюваннях серцево-судинної системи, органів дихання, травлення, центральної нервової та сечостатевої систем; при вагітності, під час пологів, від інфекційних захворювань. Раптова смерть у дитячому віці: основні причини, діагностика; синдром раптової дитячої смерті. Використання лабораторних досліджень – гістологічного, гістохімічного, ангиографічного, полум'яно-фотометричного, біохімічного, бактеріологічного для обґрунтування причини смерті. Раптова смерть за особливих обставин: на фоні травми, під час лікувальних процедур, занять спортом. Визначення

танатогенезу при поєднанні різних нозологічних форм захворювань та травми: встановлення основної причини смерті, її діагностика. Значення аналізу раптової смерті для підвищення якості лікувально-профілактичної допомоги населенню. Поняття про причину смерті. Встановлення причини та генезу смерті. Документація, яку складають при судово-медичній експертизі /дослідженні/ трупів. Принципи побудови судово-медичного діагнозу та експертних висновків. Лікарське свідоцтво про смерть.

Тема 5. Судово-медична експертиза трупів новонароджених. Особливості судово-медичної експертизи /дослідження/ та техніки розтину трупів новонароджених. Встановлення новонародженості, доношеності, зрілості, живонародженості, життєздатності та довготривалості життя після пологів. Використання результатів інструментальних та лабораторних методів досліджень - гістологічного, рентгенологічного, біохімічного для обґрунтування судово-медичного висновку. Причини смерті плода і новонародженого: до, під час та після пологів. Дітовбивство: активне та пасивне.

Змістовий модуль 3. Судово-медична експертиза потерпілих, звинувачуваних та інших осіб

Конкретні цілі

- Вміти проводити огляд потерпілої особи з приводу тілесних ушкоджень.
- Вміти описувати тілесні ушкодження.
- Демонструвати вміння із визначення ступеня тяжкості тілесного ушкодження, відсотків втрати загальної працездатності.
- Знати особливості судово-медичної експертизи з приводу спірних статевих станів та статевих злочинів.

Тема 6. Судово-медична експертиза встановлення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, стану здоров'я та віку. Приводи до судово-медичної експертизи потерпілих, звинувачуваних та інших осіб, її організація, особливості проведення і документація. Судово-медична експертиза з приводу наявності на потерпілому тілесних ушкоджень. Визначення видів пошкоджень, давності нанесення та ступеня їх тяжкості. Юридична класифікація тілесних ушкоджень за ступенем їх тяжкості відповідно до КК України. Тяжкі тілесні ушкодження. Ушкодження середньої тяжкості. Легкі тілесні ушкодження. Критерії тяжкості тілесних ушкоджень відповідно до діючих "Правил судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень". Побої, мордування, катування. Соціальні аспекти мордувань та катування з точки зору проблеми взаємовідносин пацієнт-лікар та проблеми насильства в сім'ї. Особливості проведення експертизи визначення наявності та ступеня втрати працездатності. Експертиза стану здоров'я: симуляція, агравація, дисимуляція, штучні хвороби, самоушкодження /калічення членів/. Значення медичних документів, слідчих матеріалів при встановленні умов, за яких було заподіяно травму. Експертиза визначення віку, приводи та критерії визначення віку, методи дослідження.

Тема 7. Судово-медична експертиза спірних статевих станів та статевих злочинів. Особливості проведення експертизи у випадках спірних статевих станів. Визначення статі. Встановлення порушення цілості дівочої пліви. Встановлення статевої зрілості, статевої репродуктивної здатності, минулих пологів. Встановлення минулого викидня /аборту/. Судово-медична експертиза статевих злочинів. Статеві злочини, за вчинення яких передбачена кримінальна відповідальність. Згвалтування: встановлення факту статевого акту, ознак фізичного насильства, безпорадного стану. Експертиза постраждалої особи та особи, підозрюваної у скоєнні злочину. Експертиза випадків статевої близькості з особами, які не досягли статевої зрілості. Розбещення неповнолітніх. Експертиза насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом. Експертиза навмисного зараження венеричною хворобою та ВІЛ інфекцією. Особливості їх проведення.

Змістовий модуль 4. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від механічних чинників

Конкретні цілі

- Вміти визначати вид тілесного ушкодження.

- Вміти описувати тілесні ушкодження, що виникли від дії механічних чинників.
- Вміти визначати причину насильницької смерті.
- Вміти виписувати "Лікарське свідоцтво про смерть".
- Формулювати питання, які можуть бути вирішені під час проведення судово-медичної експертизи трупа.

Тема 8. Загальні питання судово-медичної травматології. Визначення понять "травма", "ушкодження". Класифікація ушкоджень залежно від діючого фактора, характеру та ступеня тяжкості. Анатомічні та функціональні травми. Особливості описання тілесних ушкоджень. Ушкодження тупими предметами, їх класифікація. Механізм дії тупих предметів та характер ушкоджень, які виникають від їх дії. Садна, синяки, забій тканин, забиті рани, переломи кісток, розриви та відриви внутрішніх органів, відокремлення та розчавлення частин тіла, їх морфологічна характеристика та судово-медичне значення. Ушкодження тканин обличчя, кісток, зубів, ротової порожнини. Ушкодження зубами. Можливості визначення виду тупого твердого предмета і механізму його дії на підставі особливостей ушкоджень. Особливості ушкоджень, які виникають у разі падіння з висоти, на площину - при прискоренні та без нього. Їх диференціальна діагностика.

Тема 9. Ушкодження гострими предметами. Види гострих предметів, механізм заподіяння ушкодження. Морфологічні особливості різаних, колотих, колото-різаних, рубаних та пиляних ран. Питання, які виникають при судово-медичному дослідженні цих ушкоджень. Можливості встановлення механізму дії та ідентифікації гострих предметів. Особливості ушкоджень, заподіяних власною та сторонньою рукою. Зажиттєва реакція на ушкодження /місцева та загальна/; сучасні методи визначення життєвості та давності спричинення ушкоджень. Вирішення питання про можливість смертельно поранених до самостійних цілеспрямованих дій. Причини смерті від механічної травми, зумовленої дією тупих та гострих предметів, їх судово-медичне визначення.

Тема 10. Судово-медична експертиза травматизму та транспортної травми. Травматизм та його види. Судово-медичні особливості різних видів травматизму. Класифікація транспортної травми. Автомобільна травма та основні її види. Зв'язок фаз автомобільної травми з механізмом виникнення ушкоджень. Особливості огляду місця ДТП. Травма від зіткнення людини з автомобілем, який рухається. Травма від переїзду колесом автомобіля. Травма в кабіні автомобіля; травма внаслідок падіння з кузова; травма в результаті здавлювання тіла між автомобілем та нерухомим предметом. Мотоциклетна травма, особливості ушкоджень. Залізнична травма, її види та особливості ушкоджень. Травма на водному транспорті. Авіаційна травма та її види; особливості судово-медичної експертизи та її значення для встановлення причини авіаційної катастрофи.

Тема 11. Судово-медична експертиза вогнепальних ушкоджень. Поняття про вогнепальні ушкодження. Вогнепальна зброя, її види. Патрон та його складові частини. Механізм пострілу: головна балістична хвиля, вбивча сила кулі. Пояси дії куль залежно від їх кінетичної енергії; гідродинамічна дія кулі. Устрій бойового патрона, механізм дії снаряду на одяг, тканини і органи залежно від відстані пострілу. Додаткові фактори пострілу. Ознаки пострілу впритул. Значення відбитка дульного зрізу та механізм його утворення. Постріл на близькій відстані, його ознаки. Постріл на неблизькій відстані. Визначення вхідного та вихідного кульових отворів при пострілах на різних відстанях на одязі та шкірі. Особливості вогнепальних ушкоджень на одязі із синтетичного матеріалу. Ушкодження з мисливської зброї. Особливості вогнепального ранового каналу /сліпий, наскрізний, зміщений, напівколовий, коловий/ у разі його проходження крізь різні органи і тканини. Можливості встановлення напрямку пострілу при проходженні кулі крізь плоскі, трубчасті кістки та паренхіматозні органи. Діагностика ушкоджень із сучасної вогнепальної зброї. Ушкодження з газової зброї. Ушкодження від гранат, запалів, мін, снарядів, вибухових речовин. Можливості визначення виду зброї, боєприпасів за характером ушкоджень. Спеціальні методи досліджень, які застосовують при експертизі вогнепальної травми: гістологічні, хімічні, рентгенологічні, фотографічні, спектрографічні, контактено-дифузійні, безпосередня мікроскопія, фотографування в інфрачервоних променях тощо. Особливості огляду місця

події і значення слідчого експерименту для вирішення питань, поставлених слідчими органами при розслідуванні справ, пов'язаних з експертизою вогнепальних ушкоджень.

Тема 12. Судово-медична експертиза механічної асфіксії. Поняття про гіпоксію, асфіксію та механічну асфіксію. Клінічна картина вмирання при асфіксії, стадії перебігу. Післяасфіксійний стан. Патоморфологічні зміни після смерті від механічної асфіксії /так звані загальноасфіктичні ознаки/. Класифікація механічної асфіксії. Повішення, зашморги, їх види та варіанти накладання. Генез смерті при повішенні, діагностика смерті від повішення; видові ознаки. Різниця між зажиттєвою та післясмертною странгуляційною борозною. Встановлення механізму виникнення ушкоджень на тілі. Задушення петлею, видові ознаки, особливості ходу странгуляційної борозни. Діагностика смерті від задущення петлею. Ознаки боротьби та самооборони. Задущення руками, морфологічні ознаки та діагностика цього виду механічної асфіксії залежно від особливостей механічного фактора - м'який предмет чи руки. Рід насильницької смерті при цих видах асфіксії. Асфіксія від попадання сторонніх предметів та блювотних мас у дихальні шляхи. Аспірація компактними та сипучими речовинами. Діагностика зажиттєвості попадання сторонніх предметів у дихальні шляхи. Рід насильницької смерті. Здавнення грудей і живота, генез смерті, морфологічні ознаки цього виду асфіксії. Утоплення: механізм смерті, видові ознаки, ознаки перебування трупа у воді, лабораторні методи дослідження при діагностиці утоплення. Смерть у воді, не пов'язана з утопленням. Ушкодження на трупі, який перебував у воді. Встановлення строку перебування трупа у воді. Рід насильницької смерті.

Змістовий модуль 5. Судово-медична експертиза ушкоджень від дії інших фізичних факторів зовнішнього середовища

Конкретні цілі

- Вміти визначати вид тілесного ушкодження у разі дії крайніх температур, різко зміненого барометричного тиску, електрики, променевої енергії.
- Вміти описувати тілесні ушкодження, що виникли від дії цих чинників.
- Вміти визначати причину насильницької смерті.
- Виписувати "Лікарське свідоцтво про смерть".
- Формулювати питання, які можуть бути вирішені під час проведення судово-медичної експертизи трупа.

Тема 13. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від дії фізичних факторів. Місцева та загальна дія високої температури. Опіки, які спричинені полум'ям, розпеченим предметом, гарячою рідиною та парою, їх морфологічна характеристика. Визначення дії ушкоджувального фактора, площі та ступеня опіків. Наслідки опіків. Питання, які вирішують при експертизі опіків. Особливості експертизи обвуглених трупів, визначення зажиттєвості потрапляння тіла в полум'я. Причини смерті від дії високої температури та в різних стадіях опікової хвороби. Загальна дія високої температури на організм. Тепловий та сонячний удари. Особливості діагностики. Загальна та місцева дія низької температури. Смерть від переохолодження організму та його ознаки на трупі. Умови, які спричиняють смерть від переохолодження. Генез смерті. Замерзання трупа. Судово-медична експертиза смерті від дії технічного електричного струму. Механізм дії технічного електричного струму на організм людини. Умови, які впливають на наслідки електротравми. Генез смерті при електротравмі. Особливості огляду місця події. Електрична мітка входу та виходу струму з організму; інші ознаки дії струму. Лабораторні методи дослідження електромітки. Ураження атмосферною електрикою. Причини смерті при електротравмі.

Тема 14. Судово-медична експертиза ушкоджень від дії променевої енергії. Судово-медична експертиза при ураженні іонізуючим випромінюванням. Дія іонізуючого випромінювання на організм людини. Променева хвороба. Дія малих доз іонізуючого випромінювання на організм. Особливості дослідження трупа. Причини смерті та їх судово-медична діагностика. Судово-медична експертиза ушкодження від дії лазерного випромінювання. Особливості дії лазера на біологічні тканини. Лазерний термічний опік, лазерні рани.

Тема 15. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від дії різко зміненого барометричного тиску. Дія різко зміненого /зниженого або підвищеного/ тиску газового середовища на організм /баротравма/, декомпресійна хвороба. Розлад здоров'я та смерть при змінах парціального тиску газів.

Змістовий модуль 6. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від дії хімічних речовин

Конкретні цілі

- Вміти визначати вид тілесного ушкодження від дії хімічних речовин та складати його опис.
- Вміти визначати причину насильницької смерті.
- Виписувати “Лікарське свідоцтво про смерть”.
- Вміти вилучати об'єкти для проведення судово-токсикологічного дослідження.
- Інтерпретувати результати судово-токсикологічного дослідження.
- Визначати ступінь алкогольного сп'яніння.

Тема 16. Загальні відомості про отрути, механізм їх дії та основи судово-медичної діагностики отруєнь. Судово-медична діагностика отруєнь різними групами отрут. Поняття про отрути та отруєння. Умови дії отрут. Розподіл отрут в організмі. Вплив просторового, часового та концентраційного фактора. Критичні органи при отруєннях. Рецептори токсичності. Перебіг отруєнь. Механізм звикання до отрут. Особливості огляду місця події при підозрі на смерть від отруєння. Вимоги до судово-медичного дослідження трупа у разі підозри на отруєння. Судово-медичні джерела діагностики отруєнь: обставини справи, результати зажиттєвого токсикологічного аналізу, особливості клінічного перебігу розладу здоров'я, судово-медичний розтин трупа, судово-токсикологічне дослідження, судово-гістологічне, ботанічне та бактеріологічне дослідження, фармакологічна проба. Правила вилучення органів і тканин трупа для лабораторних досліджень. Класифікація отрут. Характеристика і судово-медична діагностика отруєнь корозійними отрутами /ідки кислоти й луги, феноли/; кров'яними /окис вуглецю, метгемоглобінотворювачі/; деструктивними /солі важких металів та металоїдів - ртуть, мідь, свинець, талій, миш'як, фосфор/ і нервово-функціональними /ціаністи сполуки, снодійні, алкалоїди, наркотики, сірководень, вуглекислота, отрутохімікати-фосфор та хлорорганічні сполуки/. Отруєння етиловим спиртом: його дія на організм, токсикокінетика, стадії резорбції та елімінації. Смертельна доза. Визначення кількості випитих спиртних напоїв. Кількісне визначення алкоголю в крові та сечі, методи дослідження. Можливості зміни концентрації алкоголю в тканинах трупа. Судово-медична діагностика смерті від алкогольної інтоксикації. Отруєння технічними рідинами, що містять спирти: метиловий, амиловий, антифриз, дихлоретан, тетраетилсвинець; їх характеристика та виявлення. Профілактичні заходи в боротьбі з алкоголізмом та пияцтвом. Визначення ступеня алкогольного сп'яніння. Визначення факту алкогольного сп'яніння за видихуванням повітрям: якісні методи виявлення алкоголю у видиху, використання сучасних аналізаторів парів алкоголю. Судово-медична експертиза смерті від вживання наркотиків. Сучасні особливості наркоманій. Перебіг наркотичного сп'яніння. Великий наркоманічний синдром. Судово-медична діагностика смерті від передозування опію, морфіну, героїну, кокаїну, канабіноїдів. Наркотичні гриби. Судово-медична класифікація харчових отруєнь та їх походження. Бактеріальне та небактеріальне /отруйні рослини, гриби, ягоди, насіння, коріння/, їх характеристика та визначення. Особливості судово-медичної експертизи при розслідуванні харчових отруєнь.

Змістовий модуль 7. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від дії біологічних чинників

Конкретні цілі

- Знати особливості розладу здоров'я у разі дії біологічних чинників.
- Визначати причину насильницької смерті.
- Виписувати “Лікарське свідоцтво про смерть”.

- Вміти вилучати об'єкти для проведення судово-медичної експертизи.
- Формулювати питання, які можуть бути вирішені під час проведення судово-медичної експертизи речових доказів біологічного походження.

Тема 17. Судово-медична експертиза у разі розладу здоров'я внаслідок дії біологічного чинника. Харчове отруєння та харчова токсикоінфекція. Справжні та несправжні харчові отруєння. Харчові токсикоінфекції та бактеріальні інтоксикації. Харчові мікотоксикози. Розлад здоров'я від дії бактерій, вірусів, грибків, пріонів. Особливості судово-медичної експертизи. Джерела діагностики.

Змістовий модуль 8. Судово-медична експертиза речових доказів біологічного походження та медико-криміналістичні методи досліджень

Конкретні цілі

- Вміти визначати метод лабораторного дослідження для вирішення поставлених питань.
- Знати теоретичні засади лабораторних досліджень та демонструвати вміння інтерпретації їх результатів.
- Вміти описувати речові докази біологічного походження, передусім, сліди крові на місці пригоди.
- Знати правила вилучення речових доказів біологічного походження з місця їх розташування.
- Формулювати питання, які можуть бути вирішені під час проведення судово-медичної експертизи речових доказів біологічного походження.

Тема 18. Судово-медична експертиза речових доказів біологічного походження. Поняття про речові докази, їх значення в розкритті злочину проти життя та здоров'я особи. Роль лікаря-спеціаліста в галузі судово-медичної експертизи у виявленні, описанні, вилученні, упакуванні речових доказів та направленні їх на дослідження. Організація проведення експертизи /дослідження/ речових доказів, у тому числі й біологічного походження. Судово-медична експертиза крові. Різновиди слідів крові на місці події, механізм їх утворення. Питання, які можуть бути вирішеними при експертизі слідів крові. Сучасні методи встановлення наявності крові. Попереднє визначення наявності крові за кольором сліду крові, при дослідженні в ультрафіолетовому випромінюванні, із застосуванням реакцій, заснованих на каталазних та пероксидазних властивостях крові, проби з люмінолом. Доказове визначення наявності крові – спектральне дослідження, мікрокристалічні реакції, флюоресцентна мікроскопія, біохімічне визначення гемоглобіну, використання діагностичних смужок “Гемофан”. Визначення видової, групової і статевої належності крові. Сучасні відомості про групи крові - еритроцитарні, лейкоцитарні, тромбоцитарні, сироваткові, ферментні. Визначення групи крові за системою АВО. Особливості застосування груп крові для вирішення питання про індивідуальну належність крові. Генотипологія /генотипоскопічна експертиза/, її можливості, полімеразна ланцюгова реакція. Дослідження крові для визначення походження крові від немовляти, вагітної тощо. Експертиза спірного батьківства, материнства, заміни дітей. Експертиза сім'яних плям, волосся, потожирових слідів, менструальної рідини, молозива, слини. Сучасні можливості цитологічних експертиз /досліджень/ органів, тканин та виділень.

Тема 19. Судово-медико-криміналістичні дослідження об'єктів судово-медичної експертизи. Об'єкти та питання, які вирішують під час експертизи. Методи досліджень. Експертні можливості при проведенні експертизи у випадках ушкоджень тупими твердими, гострими предметами, вогнепальною зброєю, технічним струмом. Ідентифікація особи та методи для її проведення.

Змістовий модуль 9. Правові аспекти та регламентація лікарської діяльності
Конкретні цілі

- Знати нормативно-правові акти, що регламентують діяльність медичних працівників та правовідносини у сфері охорони здоров'я і вміти проводити їх аналіз.
- Знати причини несприятливих наслідків у медичній практиці, лікарських помилок, нещасних випадків.
- Характеризувати професійно-посадові правопорушення медичних працівників.

Тема 20. Правові відносини у сфері охорони здоров'я. Правове регулювання медичних експертиз. Правовідносини, що регулюються правовими нормами у сфері охорони здоров'я (норми медичного права). Поняття правового статусу. Правовий статус медичних і фармацевтичних працівників - їх права, обов'язки і юридична відповідальність. Основні права і обов'язки громадян України у сфері охорони здоров'я. Основні принципи охорони здоров'я. Основні задачі охорони здоров'я. Забезпечення державної політики у сфері охорони здоров'я. Основні права і обов'язки пацієнта. Правовий порядок надання медичної допомоги. Правовий порядок медичного втручання. Охорона материнства і дитинства в Україні. Правові й організаційні основи забезпечення громадян психіатричною допомогою. Правовий порядок захисту населення від інфекційних хвороб. Профілактика СНІДу. Донорство крові та її компонентів. Правовий порядок трансплантації органів та інших анатомічних матеріалів людини. Правовий порядок застосування лікарських засобів. Правила оптової та роздрібною реалізації лікарських засобів. Правове регулювання медичного обігу наркотичних та психотропних речовин. Судово-медичні аспекти лікарської етики та деонтології. Порушення морально-етичних норм у професійній роботі медичних працівників. Правові та морально-етичні норми, які регулюють відносини між лікарем та хворим. Професійні обов'язки і права медичних працівників, обумовлені "Основами законодавства України про охорону здоров'я". Лікарська таємниця. Визначення несприятливих наслідків у медичній практиці, лікарські помилки, нещасні випадки. Проступки та злочини медичних працівників. Експертиза тимчасової непрацездатності. Медико-соціальна експертиза. Військово-лікарська експертиза. Судово-медична і судово-психіатрична експертиза. Альтернативна медична експертиза.

Тема 21. Судово-медична експертиза професійно-посадових правопорушень медичних працівників. Юридична відповідальність медичних і фармацевтичних працівників у разі неналежного надання медичної допомоги. Професійні та професійно-посадові злочини медичних працівників, згідно кримінального кодексу. Правовий порядок проведення судово-медичних експертиз, у випадках "Лікарських справ". Приводи та особливості проведення експертизи за матеріалами справ, питання, які вирішує комісійна судово-медична експертиза; об'єкти експертизи - медична документація, висновки первинних судово-медичних експертиз, дані допитів свідків, протоколів огляду місця події тощо. Особливості методики проведення експертиз у справах про професійно-посадові правопорушення медичних працівників. Компетенції експертної комісії при розслідуванні справ про кримінальну відповідальність медичних працівників. Використання матеріалів експертиз для профілактики правопорушень серед медичних працівників і покращання якості лікувально-профілактичної допомоги населенню.

Тема 22. Поняття, сутність, функції і соціальне призначення держави. Державне регулювання охорони здоров'я і медичної діяльності як функція держави. Теорія права та держави. Медичне право як галузь права та законодавства в системі соціального регулювання медичної діяльності. Медичне правознавство в системі вищої медичної освіти. Поняття, суть, функції і соціальне призначення держави. Поняття, ознаки і функції права. Поняття і структура норми права. Джерела права. Система права. Правова поведінка. Державне регулювання охорони здоров'я і медичної діяльності як функція держави. Медичне правознавство як навчальна дисципліна. Правовідносини в сфері охорони здоров'я: поняття та склад. Фізичні та юридичні особи як суб'єкти правовідносин в сфері охорони здоров'я. Публічно-правові утворення як суб'єкти правовідносин охорони здоров'я. Об'єкти правовідносин в сфері охорони здоров'я. Джерела права, що регулюють правовідносини в сфері охорони здоров'я.

Тема 23. Правове регулювання окремих видів медичної діяльності. Правові аспекти паліативної та хоспісної допомоги. Нормативно-правова база з питань паліативної та хоспісної допомоги. Етичні та соціально-правові проблеми евтаназії. Правові основи медичного страхування громадян. Одержання медичної допомоги в контексті реалізації права на життя людини. Правопорушення в охороні здоров'я і юридична відповідальність. Посадові злочини у сфері охорони здоров'я. Правова кваліфікація дефектів надання медичної допомоги. Ятрогенна патологія.

Правове забезпечення охорони дитинства в Україні. Правове регулювання діяльності з планування сім'ї та репродукції людини в Україні. Правове регулювання трансплантації і донорства в Україні. Правовий порядок застосування лікарських засобів. Правове регулювання проведення медико-біологічних експериментів в Україні. Правове регулювання діяльності з наркотичними засобами та психотропними речовинами і прекурсорами. Правове регулювання надання психіатричної допомоги. Юридичні аспекти профілактики та лікування інфекційних хвороб, ВІЛ/СНІДу, туберкульозу. Правове регулювання нетрадиційної медицини в Україні. Правова регламентація естетичної медицини. Телемедицина – як нова форма надання медичної допомоги та послуг. Правові аспекти паліативної та хоспісної допомоги. Нормативно-правова база з питань паліативної та хоспісної допомоги. Етичні та соціально-правові проблеми евтаназії. Загальні питання юридичної відповідальності медичних працівників. Цивільно-правова відповідальність лікувально-профілактичних закладів. Адміністративна і дисциплінарна відповідальність медичних працівників. Кримінальна відповідальність медичних працівників за вчинення професійних злочинів. Поняття посадового злочину і посадової особи у сфері охорони здоров'я. Зловживання посадою. Хабарництво. Отримання незаконної винагороди. Службова фальсифікація. Халатність. Медичне страхування в системі страхування: взаємозв'язок і характерні ознаки. Програма державних гарантій забезпечення громадян України безкоштовною медичною допомогою. Поняття і види медичного страхування. Суб'єкти медичного страхування. Права та обов'язки суб'єктів медичного страхування. Страхування професійної відповідальності лікаря. Лікарняні каси – форма добровільного медичного страхування на солідарній основі. Юридична оцінка несприятливих результатів лікування хворих. Лікарські помилки. Нещасні випадки. Проведення експертизи дефектів надання медичної допомоги. Ятрогенна патологія: визначення, актуальність і основні причини виникнення ятрогенія; класифікація ятрогеній, місце ятрогенної патології в структурі несприятливих результатів медичних втручань.

Тема 24. Правові основи біоетики. Юридична регламентація питань охорони здоров'я в Україні. Медична етика та деонтологія у медичній практиці. Біоетичне право як наука. Біоетичні права і свободи людини. Гарантії біоетичних прав та свобод людини. Медичне право як інститут права біоетики. Генеза розвитку та становлення правового регулювання охорони здоров'я. Законодавство України про охорону здоров'я: сучасний стан і перспективи розвитку. Організація, управління та правове регулювання у сфері охорони здоров'я. Державний контроль і нагляд в сфері охорони здоров'я. Система управління якістю медичної допомоги в Україні. Державна акредитація медичних установ та ліцензування медичної діяльності. Дія антикорупційного законодавства в сфері надання медичної допомоги та медичних послуг.

Тема 25. Медична допомога та послуга: правова сутність та характеристика за законодавством України. Правовий статус суб'єктів медичних правовідносин. Особисті немайнові права в галузі охорони здоров'я, що забезпечують існування фізичної особи. Поняття медичної допомоги та її види за законодавством України. Поняття та юридична природа медичних послуг. Платні та безкоштовні медичні послуги. Договір про надання платних медичних послуг: поняття, структура, особливості укладення. Гарантований державою мінімуму безкоштовної медичної допомоги та її обсяг. Права людини у сфері охорони здоров'я: національні та міжнародні стандарти. Правовий статус пацієнта. Законні представники та члени родини пацієнта як суб'єкти медичних правовідносин. Правовий статус медичних працівників за законодавством України. Правове регулювання трудової діяльності медичних працівників. Трудовий договір та порядок його укладання. Підстави та порядок припинення трудового договору. Робочий час та його види. Правове регулювання

часу відпочинку. Правовий статус випускників медичних ЗВО в період спеціалізації: Соціальні гарантії і компенсації випускникам ЗВО. Особисті немайнові права: поняття, види, зміст. Одержання медичної допомоги в контексті реалізації права на життя. Правові положення щодо штучного переривання вагітності. Право людини на здоров'я, охорону здоров'я. Право людини на особисту недоторканість, свободу та гідність. Право на інформовану згоду щодо медичного втручання. Інформована згода на медичне втручання. Право на медичну допомогу. Право на інформацію щодо стану свого здоров'я. Право на таємницю щодо стану свого здоров'я. Лікарська таємниця. Правове оформлення медичного втручання та використання складних методів діагностики та лікування.

9. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				
	Усього	у тому числі			
		Аудиторні		Самостійна робота студента	Індиві- дуальна робота
		Лекції	Практичні заняття		
Модуль 1					
Змістовий модуль 1. Предмет і завдання судової медицини. Історія її розвитку, процесуальні та організаційні основи судово-медичної експертизи.					
Тема 1. Предмет і завдання судової медицини. Історія її розвитку.	2	1		1	
Тема 2. Організаційно-процесуальні засади проведення судово-медичної експертизи в Україні.	1	1			
Разом за змістовим модулем 1	3	2		1	
Змістовий модуль 2. Судово-медична танатологія					
Тема 3. Судово-медична танатологія. Огляд трупа на місці події. Судово-медичний розтин трупа та його демонстрація.	4	2	2		
Тема 4. Судово-медична експертиза трупа у випадку наглої смерті. Самостійний розтин трупа. Складання акту судово-медичного дослідження трупа.	4		2	2	
Тема 5. Судово-медична експертиза трупів новонароджених.	2		2		
Разом за змістовим модулем 2	10	2	6	2	
Змістовий модуль 3. Судово-медична експертиза потерпілих, звинувачуваних та інших осіб.					
Тема 6. Судово-медична експертиза встановлення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, стану здоров'я та віку.	4		2	2	
Тема 7. Судово-медична експертиза спірних статевих станів та статевих злочинів.	4		2	2	
Разом за змістовим модулем 3	8		4	4	
Змістовий модуль 4. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від механічних чинників.					
Тема 8. Загальні питання судово-медичної травматології, ушкодження тупими предметами. Падіння з висоти.	4	1	2	1	
Тема 9. Ушкодження гострими предметами.	2		2		
Тема 10. Судово-медична експертиза травматизму і транспортної травми.	3	1	2		
Тема 11. Судово-медична експертиза вогнепальних ушкоджень.	4		4		
Тема 12. Судово-медична експертиза механічної асфіксії.	2		2		
Разом за змістовим модулем 4	15	2	12	1	
Змістовий модуль 5. Судово-медична експертиза ушкоджень від дії інших фізичних факторів зовнішнього середовища.					
Тема 13. Судово-медична експертиза	4		2	2	

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				
	Усього	у тому числі			
		Аудиторні		Самостійна робота студента	Індиві- дуальна робота
		Лекції	Практичні заняття		
ушкоджень та смерті від дії фізичних факторів					
Тема 14. Судово-медична експертиза ушкоджень від дії променевої енергії.	1			1	
Тема 15. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від дії різко зміненого барометричного тиску.	1			1	
Разом за змістовим модулем 5	6		2	4	
Змістовий модуль 6. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від дії хімічних речовин.					
Тема 16. Загальні відомості про отрути, механізм їх дії та основи судово-медичної діагностики отруєнь. Судово-медична діагностика отруєнь різними групами отрут.	6	2	4		
Разом за змістовим модулем 6	6	2	4		
Змістовий модуль 7. Судово-медична експертиза розладу здоров'я та смерті від дії біологічних чинників.					
Тема 17. Судово-медична експертиза у разі розладу здоров'я внаслідок дії біологічних чинників.	2			2	
Разом за змістовим модулем 7	2			2	
Змістовий модуль 8. Судово-медична експертиза речових доказів біологічного походження та медико-криміналістичні методи досліджень.					
Тема 18. Судово-медична експертизи речових доказів біологічного походження.	4		2	2	
Тема 19. Судово-медико-криміналістичні дослідження об'єктів судово-медичної експертизи	4		2	2	
Разом за змістовим модулем 8	8		4	4	
Змістовий модуль 9. Правові аспекти та регламентація лікарської діяльності					
Тема 20. Правові відносини у сфері охорони здоров'я. Правове регулювання медичних експертиз.	3	1	2		
Тема 21. Судово-медична експертиза професійно-посадових правопорушень медичних працівників.	3	1	2		
Тема 22. Поняття, сутність, функції і соціальне призначення держави. Державне регулювання охорони здоров'я і медичної діяльності як функція держави Теорія права та держави Медичне право як галузь права та законодавства в системі соціального регулювання медичної діяльності. Медичне правознавство в системі вищої медичної освіти.	2			2	

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				
	Усього	у тому числі			
		Аудиторні		Самостійна робота студента	Індиві- дуальна робота
		Лекції	Практичні заняття		
Тема 23. Правове регулювання окремих видів медичної діяльності. Правові аспекти паліативної та хоспісної допомоги. Нормативно-правова база з питань паліативної та хоспісної допомоги. Етичні та соціально-правові проблеми евтаназії. Правові основи медичного страхування громадян. Одержання медичної допомоги в контексті реалізації права на життя людини. Правопорушення в охороні здоров'я і юридична відповідальність. Посадові злочини у сфері охорони здоров'я. Правова кваліфікація дефектів надання медичної допомоги. Ятрогенна патологія.	2			2	
Тема 24. Правові основи біоетики. Юридична регламентація питань охорони здоров'я в Україні.	1			1	
Тема 25. Медична допомога та послуга: правова сутність та характеристика за законодавством України. Правовий статус суб'єктів медичних правовідносин. Особисті немайнові права в галузі охорони здоров'я, що забезпечують існування фізичної особи.	1			1	
Разом за змістовим модулем 9	12	2	4	6	
Індивідуальна робота (за наявності)					
Підготовка до практичних занять				11	
Підсумковий модульний контроль	9		4	5	
УСЬОГО ГОДИН	90	10	40	40	

10. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ЛЕКЦІЙ

№ з/п	Назва теми	К-сть год.
1	Предмет і завдання судової медицини. Організаційно-процесуальні засади судово-медичної експертизи в Україні.	2
2	Огляд трупа на місці його виявлення. Ранні та пізні трупні явища. Діагностика давності настання смерті. Завдання лікаря-спеціаліста в галузі судової медицини під час огляду трупа на місці його виявлення.	2
3	Загальні питання судово-медичної травматології. Судово-медична експертиза травматизму і транспортної травми. Фактори зовнішнього середовища, від дії яких виникають травми. Наслідки травм. Опис ушкоджень. Ушкодження тупими предметами. Класифікація тупих предметів. Синці, садна, забиті рани. Переломи кісток. Загальні питання черепно-мозкової травми.	2
4	Судово-медична токсикологія: загальні відомості про отрути та отруєння, класифікація отрут, діагностика отруєнь їдкими, кров'яними, деструктивними, нервово-функціональними отрутами. Судово-медична діагностика алкогольної інтоксикації. Експертиза смерті від наркотиків.	2
5	Судово-медична експертиза професійно-посадових правопорушень медичних працівників. Правові аспекти та регламентація лікарської діяльності: правові відносини у сфері охорони здоров'я. Кримінальна відповідальність медичних працівників за скоєні посадові правопорушення.	2
	Разом	10

11. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ПРАКТИЧНИХ (СЕМІНАРСЬКИХ) ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	К-сть год.
1	Тема 3 Судово-медична танатологія. Огляд трупа на місці події. Судово-медичний розтин трупа та його демонстрація.	2
	Тема 5. Судово-медична експертиза трупів новонароджених.	2
2	Тема 4. Судово-медична експертиза трупа у випадку наглої смерті. Самостійний розтин. Складання акту судово-медичного дослідження трупа.	2
	Тема 6. Судово-медична експертиза встановлення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, стану здоров'я та віку.	2
3	Тема 7. Судово-медична експертиза спірних статевих станів та статевих злочинів.	2
	Тема 8. Загальні питання судово-медичної травматології, ушкодження тупими предметами.	2
4	Тема 9. Ушкодження гострими предметами.	2
	Тема 10. Судово-медична експертиза травматизму і транспортної травми.	2
5	Тема 11. Судово-медична експертиза вогнепальних ушкоджень.	4
6	Тема 12. Судово-медична експертиза механічної асфіксії.	2
	Тема 13. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від дії фізичних факторів.	2
7	Тема 16. Загальні відомості про отрути, механізм їх дії та основи судово-медичної діагностики отруєнь. Судово-медична діагностика отруєнь різними групами отрут.	4
8	Тема 18. Судово-медична експертизи речових доказів біологічного походження.	2
	Тема 19. Судово-медико-криміналістичні дослідження об'єктів судово-медичної експертизи.	2
9	Тема 20. Правові відносини у сфері охорони здоров'я	2
	Тема 21. Судово-медична експертиза професійно-посадових правопорушень медичних працівників.	2
10	Підсумковий модульний контроль	4
	Разом	40

12. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

№ з/п	Назва теми	К-сть год.
1	Підготовка до практичних занять – теоретична підготовка та опрацювання практичних навичок	11
2	Самостійне опрацювання тем, які не увійшли до плану аудиторних занять	
	Предмет і завдання судової медицини. Історія її розвитку. Внесок видатних вчених у розвиток судової медицини (П.А.Мінакова, С.О.Громова Н.С.Бокаріуса, М.В.Попова).	1
	Судово-медична експертиза трупа у випадку наглої смерті. Принципи побудови судово-медичного-діагнозу та заповнення лікарського свідоцтва про смерть.	2
	Суд.-мед. експертиза віку. Судово-медична експертиза втрати професійної, спеціальної працездатності.	2
	Судово-медична експертиза спірних статевих станів.	2
	Судово-медична експертиза у випадках падіння з висоти.	1
	Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від дії фізичних факторів.	2
	Судово-медична експертиза ушкоджень від дії променевої енергії.	1
	Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від дії різко зміненого барометричного тиску.	1
	Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від дії біологічних чинників.	2
	Судово-медичне дослідження потожирових, менструальних виділень, слини, молозива, меконію.	2
	Основні методи медико-криміналістичних досліджень.	2
	Поняття, сутність, функції і соціальне призначення держави. Державне регулювання охорони здоров'я і медичної діяльності як функція держави Теорія права та держави Медичне право як галузь права та законодавства в системі соціального регулювання медичної діяльності. Медичне правознавство в системі вищої медичної освіти.	2
	Правове регулювання окремих видів медичної діяльності. Правові аспекти паліативної та хоспісної допомоги. Нормативно-правова база з питань паліативної та хоспісної допомоги. Типова наскрізна програма «Паліативна та хоспісна допомога». Наскрізна програма «Профілактика ВІЛ-інфікування, передачі ВІЛ від матері до дитини, діагностика, лікування ВІЛ-інфікованих та соціально-психологічна підтримка людей, що живуть з ВІЛ». Наскрізна програма послідовного вивчення основ трансплантології. Етичні та соціально-правові проблеми евтаназії Правові основи медичного страхування громадян. Одержання медичної допомоги в контексті реалізації права на життя людини. Правопорушення в охороні здоров'я і юридична відповідальність. Посадові злочини у сфері охорони здоров'я. Правова кваліфікація дефектів надання медичної допомоги. Ятрогенна патологія.	2
	Правові основи біоетики. Юридична регламентація питань охорони здоров'я в Україні.	1
	Медична допомога та послуга: правова сутність та характеристика за законодавством України. Правовий статус суб'єктів медичних правовідносин. Особисті немайнові права в галузі охорони здоров'я, що забезпечують існування фізичної особи.	1
3	Підготовка до підсумкового модульного контролю	5
	Разом	40

13. ПЕРЕЛІК ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ

1. Складання судово-медичної експертизи за результатом самостійного розтину (обов'язково за робочою навчальною програмою).
2. Написання розширеного конспекту тем винесених на самостійне вивчення (обов'язково за робочою навчальною програмою).

3. Виготовлення тематичних таблиць, стендів, муляжів тощо.

14. ПЕРЕЛІК ТЕОРЕТИЧНИХ ПИТАНЬ ДО ПІДСУМКОВОГО МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ

Змістовий модуль 1. Предмет і завдання судової медицини. Історія її розвитку, процесуальні та організаційні основи судово-медичної експертизи

1. Судова медицина як наука. Судово-медична експертиза. Експерт, судово-медичний експерт, лікар-експерт.

2. Етапи розвитку судової медицини. Особливості сучасного V етапу.

3. Роль судово-медичної експертизи в роботі органів правосуддя та охорони здоров'я.

4. Внесок видатних вчених: професорів Мінакова П.А., Громова С.О., Бокаріуса М.С., Райського М.І., Оболонського М.О., Попова М.В., Сапожникова Ю.С., Концевич І.О., Рубіжанського А.Ф., Фаддєєва А.М. у розвиток судової медицини.

5. Організація судово-медичної служби в Україні відповідно до чинного законодавства. Нормативно-правові акти, що регламентують проведення судово-медичної експертизи.

6. Організація судово-медичної служби в Україні. Структура бюро судово-медичної експертизи. Функції його підрозділів.

7. Права, обов'язки та відповідальність судово-медичного експерта та лікаря-експерта при виконанні ним експертних функцій. Гарантії незалежності експерта.

8. Об'єкти та види судово-медичних експертиз. Організація проведення судово-медичних експертиз та досліджень: їх призначення, документація та її складові.

Змістовий модуль 2. Судово-медична танатологія

1. Трупи, які підлягають судово-медичному розтину. Судово-медичний та патологоанатомічний розтин, їх особливості.

2. Поняття "смерть". Судово-медична класифікація смерті. Визначення категорії, виду та роду смерті. Роль судово-медичного експерта у встановленні роду насильницької смерті.

3. Поняття про танатологію. Загальна, спеціальна та молекулярна танатологія.

4. Патолофізіологія процесу вмирання. Термінальний стан. Швидка та агональна смерть.

5. Клінічна та біологічна смерть, їх діагностика. Уявна смерть.

6. Використання органів і тканин для трансплантації. Правові та медичні аспекти. "Мозкова смерть".

7. Трупні плями та їх судово-медичне значення.

8. Трупне залякання, теорії його виникнення. Судово-медичне значення.

9. Трупне охолодження та трупне висихання. Судово-медичне значення.

10. Аутоліз та його прояви у внутрішніх органах.

11. Трупне гниття: механізм розвитку, прояви.

12. Ентомофауна трупа та її судово-медичне значення.

13. Пізні трупні явища. Природна та штучна консервація трупа. Судово-медичне значення.

14. Загальні правила, порядок та етапи судово-медичного розтину трупа. Документація. Лікарське свідоцтво про смерть.

15. Особливості дослідження трупа невідомої особи.

16. Судово-медичні критерії визначення давності настання смерті: за трупними ознаками, суправітальними реакціями та результатами лабораторних досліджень.

17. Роль лікаря-спеціаліста в галузі судово-медичної експертизи під час огляду трупа на місці його виявлення. Фази огляду місця події.

18. Нагла (раптова) смерть. Визначення, медико-соціальне значення. Фактори ризику.

19. Раптова смерть від серцево-судинних захворювань. Гостра та хронічна ішемічна хвороба серця.

20. Раптова смерть у дитячому віці. Синдром раптової дитячої смерті.

21. Раптова смерть від захворювань органів дихальної системи.

22. Раптова смерть від захворювань органів ЦНС та інфекційних захворювань.

23. Особливості судово-медичного дослідження трупа новонародженого. Встановлення новонародженості.

24. Судово-медичне вирішення питань, що виникають при дослідженні трупа новонародженого.

25. Причини смерті новонародженого. Травматична смерть новонародженого. Дітовбивство.

Змістовий модуль 3. Судово-медична експертиза потерпілих, звинувачуваних та інших осіб

1. Експертиза живих осіб: приводи призначення, особливості проведення та документація.

2. Юридична класифікація та експертні критерії ступеня тяжкості тілесних ушкоджень.

3. Тяжкі тілесні ушкодження, їх ознаки, особливості проведення експертизи.

4. Тяжкі тілесні ушкодження за ознакою небезпеки для життя.

5. Судово-медична експертиза статевих злочинів.

6. Судово-медична експертиза спірних статевих станів.

7. Судово-медична експертиза стану здоров'я: агравація, симуляція, дисимуляція, штучні та удавані хвороби, самокалічення членів.

Змістовий модуль 4. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від механічних чинників

1. Поняття "травма". Фактори зовнішнього середовища, які діють на організм. Класифікація ушкоджень. Анатомічні та функціональні ушкодження. Травматизм та його види. Особливості опису ушкоджень шкіри.

2. Ушкодження тупими предметами, їх класифікація, механізм дії.

3. Садно, його судово-медичне значення.

4. Синець, його судово-медичне значення.

5. Забита рана, її судово-медичне значення.

6. Переломи плоских та трубчастих кісток, які виникли від дії тупих твердих предметів.

7. Черепно-мозкова травма: її види - імпресійна, прискорення, дифузне аксональне ушкодження.

8. Особливості ушкоджень при падінні з висоти власного росту /на площині/ та при падінні тіла з висоти.

9. Особливості ушкоджень при рейковій травмі.

10. Автотравма, класифікація. Особливості ушкоджень при зіткненні автомобіля з пішоходом.

11. Різана, колота рана, їх особливості, пов'язані з родом насильницької смерті. Визначення ходу ранового каналу.

12. Колото-різана рана.

13. Рубана рана.

14. Основні причини смерті від дії тупих твердих та гострих предметів, їх обґрунтування.

15. Судово-медичне встановлення зажиттєвості тілесних ушкоджень гістологічними, гістохімічними та біохімічними методами.

16. Класифікація ручної стрілецької зброї. Устрій бойового патрону та механізм пострілу. Додаткові фактори пострілу. Кінетична енергія кулі.

17. Механізм дії кулі на тіло людини залежно від кінетичної енергії. Гідродинамічна дія.

18. Ознаки пострілу впритул. Ознаки самогубства з застосуванням вогнепальної зброї.

19. Ознаки пострілу з близької та неблизької відстані.

20. Ушкодження дробом. Устрій мисливського патрона. Визначення дистанції пострілу.

21. Особливості кульових ушкоджень плоских та трубчастих кісток. Визначення напрямку ранового каналу та послідовності пострілів.

22. Значення лабораторних методів досліджень при експертизі вогнепальних ушкоджень.

23. Асфіксія, визначення поняття, класифікація видів, зажиттєвий перебіг. Стадії повернення до життя з асфіктичного стану.

24. Загальноасфіктичні ознаки, їх судово-медичне значення.

25. Повішення та його діагностичні ознаки.

26. Задушення петлею.

27. Задушення руками.

28. Закриття отворів рота і носа.

29. Смерть від механічної асфіксії в результаті попадання сторонніх предметів і блювотних мас у дихальні шляхи.

30. Здавлення грудей і живота.

31. Судово-медична діагностика смерті від утоплення.

Змістовий модуль 5. Судово-медична експертиза ушкоджень від дії інших фізичних факторів зовнішнього середовища

1. Місцева дія на організм високої температури. Опіки шкіри від дії різних термічних факторів. Особливості дослідження обгорілих трупів. Ознаки зажиттєвості потрапляння тіла у вогонь.

2. Загальна дія на організм високої температури. Перегрівання. Сонячний удар.

3. Місцева дія холоду. Обмороження.

4. Загальна дія холоду. Смерть від переохолодження. Особливості дослідження замерзлих трупів.

5. Смерть від дії технічного струму. Механізм дії на організм людини. Петлі току. Судово-медична діагностика електроміток.

6. Ушкодження атмосферою електрикою.

7. Судово-медична експертиза дії іонізуючого випромінювання.

8. Місцева дія іонізуючого випромінювання.

9. Загальна дія іонізуючого випромінювання. Обґрунтування причини смерті.

10. Лазерна травма. Механізм дії лазерного випромінювання.

11. Судово-медична експертиза дії різко зміненого тиску. Баротравма.

Змістовий модуль 6. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від дії хімічних речовин

1. Поняття “отрута”. Умови дії отрут. Класифікація отрут і отруєнь. Судово-медичні джерела діагностики отруєнь. Правила вилучення внутрішніх органів для судово-токсикологічного дослідження.

2. Отруєння корозивними отрутами.

3. Деструктивні отрути. Отруєння органічними та неорганічними сполуками ртуті.

4. Отруєння окисом вуглецю.

5. Отруєння речовинами, що утворюють метгемоглобін.

6. Отруєння миш'яком.

7. Отруєння талієм.

8. Функціональні отрути. Класифікація. Особливості діагностики причини смерті.

9. Отруєння органічними сполуками фосфору.

10. Отруєння ціаністими сполуками.

11. Отруєння снодійними засобами.

12. Отруєння етиловим спиртом.

13. Отруєння сурогатами алкоголю.

14. Отруєння наркотиками /морфін, героїн, опій, кокаїн тощо/.

15. Наркотичні гриби.

16. Отруєння стрихніном, атропіном.

17. Отруєння грибами.

Змістовий модуль 7. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від дії біологічних чинників

1. Судово-медична оцінка розладу здоров'я у разі харчового отруєння та харчової токсикоінфекції. Справжні та несправжні харчові отруєння. Харчові токсикоінфекції та бактеріальні інтоксикації. Харчові мікотоксикози.

2. Розлад здоров'я від дії бактерій, вірусів, грибків, пріонів. Судово-медична оцінка.

3. Особливості судово-медичної експертизи у разі дії біологічних чинників. Джерела діагностики.

Змістовий модуль 8. Судово-медична експертиза речових доказів біологічного походження та медико-криміналістичні методи досліджень

1. Поняття про речові докази, класифікація. Правила вилучення та направлення речових доказів на експертизу. Організація проведення експертизи речових доказів біологічного походження.

2. Особливості слідів крові на місці події. Основні питання, які вирішують при дослідженні слідів крові.

3. Встановлення наявності крові, орієнтовані та доказові методи.

4. Визначення індивідуальної належності крові в плямі. Сутність методів "покривного скла", реакції абсорбції-елюції.

5. Генерна дактилоскопія.

6. Визначення видової, статевої належності крові та давності утворення слідів крові.

7. Дослідження волосся. Питання, які вирішують при експертизі цього об'єкта.

8. Методи дослідження плям сперми.

9. Організація проведення медико-криміналістичних досліджень: методи, мета та об'єкти.

10. Фотографічні методи досліджень - наукова, кольорова, стереоскопічна, досліджувальна та мікрофотографія.

11. Оптичні методи дослідження: стереомікроскопія, фазово-контрастна, растрова електронна мікроскопія.

12. Рентгенологічні дослідження в судовій медицині.

13. Дослідження об'єктів в ультрафіолетових, інфрачервоних променях. Люмінесцентні дослідження.

14. Методи визначення металізації в ушкодженнях шкіри: кольорові хімічні реакції; метод кольорових відбитків, електрографічне дослідження.

15. Сучасні методи визначення мінерального складу об'єктів судово-медичної експертизи - емісійний спектральний аналіз, атомно-абсорбційна спектрофотометрія, нейтронно-активаційний аналіз.

16. Ідентифікаційні дослідження знарядь травми: порівняльне, трасологічне, профілографічне.

17. Судово-медичні експертні можливості ідентифікації за кістковими залишками та черепом (метод фотосуміщення, метод АГІ, кореляційний аналіз, комп'ютерні технології).

Змістовий модуль 9. Правові аспекти та регламентація лікарської діяльності

1. Державне регулювання охорони здоров'я і медичної діяльності, як функція держави.

2. Поняття, ознаки і функції права. Поняття і структура норми права. Джерела права. Система права. Правова поведінка.

3. Правовідносини в сфері охорони здоров'я: поняття та склад.

4. Об'єкти правовідносин в сфері охорони здоров'я. Поняття медичної допомоги та її види за законодавством України. Платні та безкоштовні медичні послуги.

5. Система управління якістю медичної допомоги в Україні. Державний контроль і нагляд в сфері охорони здоров'я.

6. Гарантований державою мінімуму безкоштовної медичної допомоги та її обсяг. Правове регулювання надання стоматологічних послуг.

7. Права людини у сфері охорони здоров'я. Правовий статус пацієнта. Правовий статус медичних працівників за законодавством України.

8. Законні представники та члени родини пацієнта, як суб'єкти медичних правовідносин.

9. Правове регулювання трудової діяльності медичних працівників. Трудовий договір та порядок його укладання. Підстави та порядок припинення трудового договору.

10. Праця медичних працівників. Робочий час та його види. Правове регулювання часу відпочинку.

11. Медичне страхування в системі страхування: взаємозв'язок і характерні ознаки. Поняття і види медичного страхування. Суб'єкти медичного страхування. Права та обов'язки суб'єктів медичного страхування.

12. Страхування професійної відповідальності лікаря.

13. Правові положення щодо штучного переривання вагітності. Евтаназія: правовий та моральний аспект.

14. Право людини на здоров'я, охорону здоров'я . Інформована згода на медичне втручання. Право на інформацію щодо стану свого здоров'я.

15. Лікарська таємниця. Право людини на особисту недоторканість, свободу та гідність

16. Право на медичну допомогу.

17. Правове регулювання діяльності з планування сім'ї та репродукції людини в Україні. Правове забезпечення охорони дитинства в Україні

18. Правове регулювання трансплантації і донорства в Україні. Правове регулювання проведення медико-біологічних експериментів в Україні

19. Правовий порядок застосування лікарських засобів. Правове регулювання діяльності з наркотичними засобами та психотропними речовинами і прекурсорами.

20. Правове регулювання надання психіатричної допомоги.

21. Юридичні аспекти профілактики та лікування інфекційних хвороб, ВІЛ/СНІДу, туберкульозу.

22. Правове регулювання нетрадиційної медицини в Україні.

23. Правова регламентація естетичної медицини.

24. Телемедицина – як нова форма надання медичної допомоги та послуг.

25. Правові аспекти паліативної та хоспісної допомоги. Нормативно-правова база з питань паліативної та хоспісної допомоги. Етичні та соціально-правові проблеми евтаназії.

26. Юридична оцінка несприятливих результатів лікування хворих. Лікарські помилки. Нещасні випадки. Проведення експертизи дефектів надання медичної допомоги.

27. Загальні питання юридичної відповідальності медичних працівників.

28. Ятрогенна патологія: визначення, актуальність і основні причини виникнення ятрогеній; класифікація ятрогеній, місце ятрогенної патології в структурі несприятливих результатів медичних втручань.

29. Цивільно-правова відповідальність лікувально-профілактичних закладів. Адміністративна відповідальність медичних працівників. Дисциплінарна відповідальність медичних працівників.

30. Кримінальна відповідальність медичних працівників за вчинення професійних злочинів.

31. Поняття та види посадового злочину. Матеріальна відповідальність медичних працівників

32. Поняття та ознаки посадової особи у сфері охорони здоров'я. Зловживання посадою. Отримання незаконної винагороди. Хабарництво.

33. Службова фальсифікація. Халатність.

34. Правове регулювання медичних експертиз.

15. ПЕРЕЛІК ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ ТА РОБІТ ДО ПІДСУМКОВОГО МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ

- вирішення тестових завдань;
- розв'язування клінічних ситуаційних задач;
- опис вологих макропрепаратів, муляжів та макетів;
- складання судово-медичного діагнозу та експертних підсумків при різних випадках насильницької і ненасильницької смерті;
- заповнення “Лікарського свідоцтва про смерть” у різних випадках насильницької і ненасильницької смерті;
- трактування та оцінка результатів лабораторного дослідження.

16. МЕТОДИ ТА ФОРМИ ПРОВЕДЕННЯ КОНТРОЛЮ

Протягом вивчення дисципліни всі види діяльності студента підлягають контролю, як поточному (на кожному занятті), так і підсумковому (під час контрольних заходів).

Модульний контроль – це діагностика засвоєння студентом матеріалу модулю (залікового кредиту). Семестр закінчується підсумковим модульним контролем.

Початковий контроль знань студентів здійснюється під час проведення практичних занять і включає в себе перевірку знань теоретичного та практичного матеріалу, який вивчався на попередніх курсах, що проводиться методом фронтального усного опитування, або написання контрольних робіт, для чого використовуються питання для контрольних робіт.

Поточний контроль знань студентів здійснюється під час проведення практичних занять і включає перевірку знань теоретичного матеріалу та контроль оволодіння практичними навичками, які передбачені методичними розробками занять з відповідних тем. Перевірка знань студентів здійснюється за допомогою усного фронтального опитування, вирішування тестових завдань різного ступеня важкості, розв'язування типових та нетипових ситуаційних задач, а також під час перевірки правильності виконання лабораторно-дослідницьких завдань.

Проміжний контроль знань студентів проводиться під час проведення підсумкових контрольних робіт під час останнього заняття змістовного модуля.

Підсумковий контроль знань студентів здійснюється на останньому практичному занятті після завершення модуля у формі підсумкового модульного контролю. У студентів з'ясовують знання теоретичного матеріалу (згідно переліку питань). Поряд з цим студенти виконують практичну роботу, що додається до білета та розв'язують ситуаційні завдання, що також враховується при оцінюванні їх знань.

Підсумковий модульний контроль (ПМК) здійснюється після завершення вивчення усіх тем модуля на останньому контрольному занятті з модуля.

До підсумкового модульного контролю допускаються студенти, які відвідали усі передбачені навчальною програмою з дисципліни аудиторні навчальні заняття та одержали на них позитивні оцінки («5», «4», «3»), а також при вивченні модуля набрали кількість балів, не меншу за мінімальну.

Студенту, який з поважних чи без поважних причин мав пропуски навчальних занять, дозволяється відпрацювати академічну заборгованість до певного визначеного терміну.

Максимальна кількість балів, яку може набрати студент під час складання підсумкового модульного контролю, становить 80.

Підсумковий модульний контроль вважається зарахованим, якщо студент набрав *не менше 50 балів*.

Таким чином, частки результатів оцінювання поточної навчальної діяльності і підсумкового модульного контролю становлять відповідно 60% та 40%.

Підсумковий модульний контроль з «судової медицини. Медичного права України» проводиться в усній та письмовій формі: підготовка до відповіді проводиться шляхом написання студентами підсумкової роботи, яка включає 3 теоретичні питання, виконання практичної частини і ситуаційні та тестові завдань, опис макропрепарату. Оцінювання відповіді студента проводиться у відповідності до розроблених та затверджених критеріїв оцінок з «судової медицини. Медичного права України».

Максимальна кількість балів модульного підсумкового контролю дорівнює 80.

Модуль вважається зарахованим, якщо студент набрав не менше 50 балів.

17. ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТА З ДИСЦИПЛІНИ

Під час оцінювання засвоєння кожної теми студенту виставляються оцінки за 4 - бальною (традиційною) шкалою та за 200-бальною шкалою з використанням прийнятих та затверджених критеріїв оцінювання для відповідної навчальної дисципліни. При цьому враховуються усі види робіт, передбачені методичною розробкою для вивчення теми.

Студент повинен отримати оцінку з кожної теми. Виставлені за традиційною шкалою оцінки конвертуються у бали залежно від кількості тем.

Вага кожної теми у межах одного модуля в балах має бути однаковою. Форми оцінювання поточної навчальної діяльності мають бути стандартизованими і включати контроль теоретичної та практичної підготовки. Підсумковий бал за поточну діяльність визнається як арифметична сума балів за кожне заняття та за індивідуальну роботу. Максимальна кількість балів, яку може набрати здобувач за поточну діяльність під час

вивченні навчальної дисципліни, вираховується шляхом множення кількості балів, що відповідають оцінці «5», на кількість тем з додаванням балів за індивідуальне завдання здобувача, але не більше 200 балів.

Розподіл балів за поточну діяльність

Номер модуля кількість навчальних годин/кількість кредитів ECTS	Кількість змістових модулів, їх номери	Кількість оцінюваних тем	Конвертація у бали традиційних оцінок				Мінімальна кількість балів*	
			Традиційні оцінки					Бали за виконання індивідуального завдання
			5	4	3	2		
Модуль 1 90/3,0	9 (№№ 1-9)	16	7	6	4	0	8	72

Мінімальна кількість балів, яку може набрати студент при вивченні модуля, вираховується шляхом укладання кількості балів, що відповідають оцінці «задовільно» на кожному занятті: $72=16 \times 4+8$ (ІСРС).

18. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

19.1. Базова

1. Судова медицина / В.Д. Мішалов, Т.В. Хохолева, В.Т. Бачинський, В.В. Войченко, Г.Ф. Кривда, Є.Я. Костенко – Чернівці: «Місто», 2018. – 574с.
2. Концевич І.О., Михайличенко Б.В. Судова медицина. – К.:МП Леся, 1997. – 656 с.
3. Завальнюк А.Х. Судова медицина: курс лекцій. - Тернопіль:Укрмедкнига, 2000. – 648 с.
4. Судова медицина: навчально-методичний посібник / За ред. Б. Михайличенка. – К.:МП Леся, 2001. – 416 с.
5. Судебная медицина: учебник / под ред. В.Н. Крюкова. – М.: Медицина, 1990. – 448 с.

19.2. Допоміжна

1. Бабанин А.А., Нікітіна К.Г., Соколова І.Ф. Правознавство // Сімферополь, 2005. – 704 С.
1. Комаров О.І. Основи права України // Вища школа, 2004. –204 С.
2. Особливості опису одягу при проведенні судово-медичної експертизи / М.М. Тагаєв, В.Т. Бачинський, В.Д. Мішалов [та ін.] – Чернівці: «Видавничий дім «Родовід», 2019. – 112 с.
3. Судово-медичний опис тілесних ушкоджень, термінів давності їх утворення та загоєння / В.Д. Мішалов, М.М. Тагаєв, В.Т. Бачинський [та ін.] – Чернівці: «Місто», 2019. – 160 с.
4. Судово-медична характеристика ушкоджень внутрішніх органів (селезінка, підшлункова залоза, печінка, нирки) та визначення давності їх утворення / В.Д. Мішалов, В.Т. Бачинський, В.В. Войченко [та ін.] –Чернівці: «Місто», 2019. – 140 с.
5. Первинний огляд трупа на місці виявлення / В.Т. Бачинський, О.Ф. Кулик, І.Г. Савка, О.Я. Ванчуляк. – БДМУ, 2010р. – 220с.
6. Руководство к практическим занятиям по судебной медицине / Под ред. Концевич И.А. / К.: Выща школа, 1988. – 328 с.
7. Кримінальний кодекс України (станом на 5 квітня 2001 р).
8. Кримінально-процесуальний кодекс України (станом на 21 червня 2001р).
9. Закон "Про судову експертизу", 1994.
10. "Основи законодавства України про охорону здоров'я", 1992.
11. Наказ № 6 МОЗ "Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України", 1995.
12. Бабанин А.А., Соколова И.Ф. Судебно-медицинская экспертиза половых состояний // Симферополь, 2001.- 206 С.

13. Бойко С.О. Судово-медична експертиза визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень // Ужгород, 2003.-225 С.
14. Герасименко О. Тлумачний та російсько-український словники з судової медицини. - Донецьк, 1999.- 292 с.
15. Завальнюк А.Х. Тлумачний словник судово-медичних термінів. - Тернопіль: Укрмедкнига, 1999. - 351 с.
16. Особливості судово-медичного дослідження трупа при окремих видах смерті (2-ге видання) / О.Ф. Кулик, В.Т. Бачинський, І.Г. Савка, О.Я. Ванчуляк // Чернівці, 2010. – 212 С.
17. Федорчук-Незнакомцева Є.П., Павлович В.Г. Посібник з судово-медичної танатології. - Київ, 1998.- 46 с.
18. Яланський О.В., Воробйов Ю.В., Яланська Л.О., Воробйов М.Ю. Судово-медичне дослідження трупа. - Полтава, 2000.- 240 с.

19.3. Інформаційні ресурси

1. Сервер дистанційного навчання БДМУ - <http://moodle.bsmu.edu.ua/>
2. Сайт кафедри судової медицини та медичного правознавства - <http://sudmed.bsmu.edu.ua/>
3. Сайт МОЗ України - <http://www.moz.gov.ua>
4. Закон України «Про освіту» 01.07.2014 р. № 2145-VIII (Редакція від 09.08.2019 р.).
5. Закон України «Про вищу освіту» 01.07.2014 р. № 1556-VII (Редакція від 09.08.2019 р.).
6. Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» 02.03.2015 р. № 222-VIII (Редакція від 21.10.2019 р.).
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 р. № 266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» (Редакція від 11.10.2017 р.).
8. Постанова Кабінету Міністрів України від 31.12.2015 р. № 1187 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти» (Редакція від 24.03.2021 р. № 365).
9. Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1341 «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій».
10. Постанова Кабінету Міністрів України від 28.03.2018 № 334 «Про затвердження Порядку здійснення єдиного державного кваліфікаційного іспиту для здобувачів ступеня вищої освіти магістр за спеціальностями галузі знань «22 Охорона здоров'я».
11. Наказ МОН України від 19.02.2015 р. № 166 «Деякі питання оприлюднення інформації про діяльність вищих навчальних закладів (Із змінами, внесеними згідно з Наказом МОН України від 23.05.2015 р. № 340).
12. Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 р. № 977 «Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти».
13. Національний класифікатор України: "Класифікатор професій" ДК 003:2010. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10>.
14. Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження переліків закладів охорони здоров'я, лікарських, провізорських посад, посад молодших спеціалістів з фармацевтичною освітою, посад професіоналів у галузі охорони здоров'я, посад фахівців у галузі охорони здоров'я та посад професіоналів з вищою немедичною освітою у закладах охорони здоров'я» від 28.10.2002 № 385 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-02>.
15. Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Положення про спеціалізацію (інтернатуру) випускників вищих медичних і фармацевтичних закладів освіти III-IV рівня акредитації медичних факультетів університетів» від 19.09.1996 № 291 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0696-96>.
16. International Standard Classification of Education (Fields of education and training 2013 (ISCED-F 2013) - Detailed field descriptions. URL : <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/intemational-standard-classification-of-education-fields-of-education-and-training-2013-detailed-field-descriptions-2015-en.pdf>

17. Національний освітній глосарій: вища освіта / 2-е вид., перероб. і доп. / авт.-уклад.: В.М. Захарченко, С.А. Калашнікова, В.І. Луговий, А. В. Ставицький, Ю. М. Рашкевич, Ж.В. Таланова / За ред. В.Г.Кременя- К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014 - 100 с.

19. УКЛАДАЧІ ДОВІДНИКА ДЛЯ СТУДЕНТА (СИЛАБУСУ)

1. Бачинський Віктор Теодосович - завідувач кафедри судової медицини та медичного правознавства, доктор медичних наук, професор;
2. Павлюкович Олександр Васильович – доцент кафедри судової медицини та медичного правознавства, кандидат медичних наук, доцент.